

CZU: 37.02:63(478)

METODE DE RUSIFICARE ÎN CADRUL ÎNVĂȚĂMÂNTULUI AGRICOL DIN BASARABIA

Petru GOLBAN

Universitatea de Stat din Moldova

Procesul de rusificare demarat în Basarabia încă de la 1812 a cunoscut o pantă ascendentă până la eliberarea ei în 1918. Pe lângă lichidarea deficitului de cadre de înaltă calitate, prin deschiderea școlilor agricole (ne referim aici la cele de la Grinăuți, Cucuruzeni și Purcari) țarismul urmărea și un scop mult mai subtil – cel de rusificare. Limba de predare, programa de studii, modificările efectuate în planul de studii ne fac să considerăm că unul dintre principalele obiective urmărite de țarism, prin deschiderea celor trei instituții, era deznaționalizarea românilor din Basarabia.

Cuvinte-cheie: *Basarabia, secolul XIX, învățământ agricol, deznaționalizare, programă de studii, Zemstvă, Cucuruzeni, Grinăuți, Purcari.*

METHODS OF RUSSIFICATION WITHIN THE AGRARIAN EDUCATION FROM BESSARABIA

The process of russification, begun in Bessarabia ever since 1812, evolved along an ascending trend until the liberation of this province in 1918. Along with the goal of fulfilling the gap of highly trained specialists, by opening the agrarian schools (we refer here to those from Grinauti, Cucuruzeni and Purcari) the tsarism had a more subtle aim, that of russification. The teaching language, the study programme and the modifications in the educational plan, lead to the conclusion that one of the main targets of the tsarism, by opening these schools, consisted in the denationalisation of the Romanians from Bessarabia.

Keywords: *Bessarabia, XIX-th century, agrarian education, denationalization, study program, Zemstvo, Cucuruzeni, Grinauti, Purcari.*

Inițiativa deschiderii a trei școli agricole – la Grinăuți, Cucuruzeni și Purcari – a aparținut Zemstvei Guberniale a Basarabiei, considerată de ea însăși una dintre cele mai reușite inițiative cu privire la acest aspect. Deschiderea școlilor urma să lichideze deficitul de specialiști în domeniu, tot mai acut în regiune, deoarece exista doar o singură instituție agricolă (Școala de Horticultură) ce pregătea cadre mai mult sau mai puțin calificate în domeniu. Analizând programa de studii (Tab.1), numărul de ore prevăzut pentru fiecare disciplină, am putea presupune că dincolo de pregătirea specialiștilor în domeniu, un obiectiv, cel puțin la fel de important, l-a constituit rusificarea.

Înalta hotărâre din 1883 nu stipula condiții etnice ori sociale privind admiterea în școlile agricole. Chiar și așa, practica a demonstrat că prioritate se acorda copiilor de țărani. Într-o scrisoare din 16 decembrie 1896 adresată de către „dvoreanul” Vlad Franțovici Purjansc, locuitor al orașului Rezina, președintelui Adunării de Zemstvă Gubernială, acesta se plângea că așa și n-a putut să-și dea feciorul, Victor, la școala agricolă de la Cucuruzeni, deși încă în 1895 a scris o cerere în acest sens. După un an, în 1896, fiul său a fost admis la examene, reușind să se impună printre primii, chiar dacă au fost peste o sută de candidați. Însă, directorul a declarat că, indiferent de dezvoltarea fizică, Victor Purjansc nu poate fi primit decât cu acordul președintelui Adunării de Zemstvă, deoarece, în calitate de director, el trebuie să acorde prioritate stărilor neprivilegiate. Sus-numitul roagă președintele să facă demersuri pentru a-l înmatricula pe Victor. Până la urmă, președintele Adunării de Zemstvă a intervenit ca fiul dvoreanului să fie admis la studii [1, f. 138 v. – 139].

Faptul că aceste școli erau destinate în primul rând copiilor de țărani nu ar trebui să ne mire, deoarece aceștia urmau să se întoarcă la baștină și să aplice în practică cunoștințele acumulate. Programa de studii a celor trei instituții ne face să considerăm că, dincolo de instruirea agricolă, școlile urmau să joace și un rol de rusificare. Către anul 1892 Zemstva Gubernială a Basarabiei și Ministerul Proprietăților Statului ajunseră, în linii generale, la un consens în privința disciplinelor și a numărului de ore săptămânal. Această programă a fost elaborată în baza hotărârii din 27 decembrie 1883 [2, p.491-494]. În articolul 2 al acestei hotărâri se făceau unele recomandări cu privire la lecțiile generale, dar și la cele speciale (de exemplu: pomicultura, apicultura, vinificația etc). Articolul 9 venea cu unele precizări: predarea unor discipline/cunoștințe despre măsurarea pământului, despre dăunătorii de plante și animale etc. Această hotărâre nu precizează însă

numărul și nici disciplinele ce urmau a fi predate în școli. Nota la articolul 9 prevedea că în școlile care nu se alocă bani de la stat pentru întreținerea lor, cu acordul Ministerului Proprietăților Statului se permit schimbări, dar cu condiția de a nu fie redus numărul de ore. Conform propunerii Ministerului Proprietăților Statului (1892), în cele trei școli se preconiza predarea următoarelor discipline:

Tabelul 1

Programa de studii în școlile agricole de la Cucuruzeni, Grinăuți și Purcari¹

Repartizarea orelor pentru cele trei școli																
Nr. d/o	Disciplina	Clasele					T**									
		P*	I	II	III	T**										
1	Religia	2	2	1	1	6										
2	Limba rusă și caligrafia	5	3	2	2	12										
3	Aritmetica	4	2	2	1	9										
4	Planimetria	-	-	3	5	8										
5	Istoria Rusiei	2	1	1	-	4										
6	Geografia	3	2	-	-	5										
7	Elemente generale ale științelor naturii	-	3	3	3	9										
8	Cultivarea plantelor și calculul	-	3	2	2	7										
9	Zootehnia și veterinăria (Скотоврачевание)	-	2	3	2	7										
10	Gospodărirea laptelui	-	-	1	1	2										
11	Principalele legi privind viața cotidiană a țăranilor (Главнейшие законы относящиеся до крестьянского быта)	-	-	-	2	2										
12	Cântul bisericesc	2	1	1	1	5										
	În total	18	19	19	19	76										
	În școli distincte															
		Grinăuți					Cucuruzeni					Purcari				
		Clasele														
		P	I	II	III	T**	P	I	II	III	T**	P	I	II	III	T**
13	Silvicultura	-	-	1	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
14	Pomicultura și apicultura	-	1	1	1	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
15	Viticultura și vinificația	-	-	-	-	-	-	-	1	2	3	-	-	-	-	-
16	Tutunăritul	-	-	-	-	-	-	1	1	-	2	-	-	-	-	-
17	Sericicultura	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	2
	În total	21	21	21	21	81	-	20	21	21	81	-	21	21	21	81

P* - clasa pregătitoare.

T** - în total.

Potrivit datelor prezentate în Tabelul 1, pe parcursul a patru ani de studii (dacă includem și clasa pregătitoare) elevii urmau să studieze 13-14 discipline; 12 comune tuturor școlilor și câte 1-2 specifice fiecărei școli: *silvicultura* (câte o lecție pentru clasele a II-a și a III-a), *pomicultura și apicultura* (câte o lecție pentru clasele I – a III-a) la Grinăuți, *tutunăritul* (câte o lecție în clasele I și a II-a), *viticultura și vinificația* (o lecție în clasa a II-a și două lecții în următoarea) la Cucuruzeni și *sericicultura* la Purcari (câte o lecție în clasele I și a II-a); deci, exista o anumită specializare, în funcție de specificul local. Disciplinele comune pot fi divizate în trei categorii: 1) trei discipline care se refereau direct la domeniul de studiu: *gospodărirea laptelui* (câte o lecție

¹ Tabelul a fost preluat integral din Arhiva Națională a Republicii Moldova: Fondul 2, inventar 1, dosar 8861. Este vorba despre proiectul administrării provizorii a școlilor agricole din Basarabia trimis de către Ministerul Proprietăților Statului Guvernatorului Basarabiei.

în clasele a II-a și a III-a), *cultivarea plantelor și calculul* (trei lecții în clasa I și câte două în clasele a II-a și a III-a), *zootehnia și veterinăria* (скотоврачевание) (câte două lecții în clasele I și a III-a, trei lecții în clasa a II-a); 2) alte trei discipline care tangențial aveau tangențe cu agricultura: *elemente generale ale științelor naturii* (câte trei lecții în clasele I, a II-a și a III-a), *planimetria* (trei lecții în clasa a II-a și cinci în clasa a III-a) și *aritmetica* (patru lecții în clasa pregătitoare, două în clasa I, două în clasa a II-a și o lecție în clasa a III-a); 3) disciplinele, șase la număr, importante pentru fiecare elev, mai ales în procesul de rusificare: *cântul bisericesc* (două lecții în clasa I și câte o lecție în celelalte), *geografia* (trei lecții în clasa pregătitoare și două în clasa I), *Istoria Rusiei* (două lecții în clasa pregătitoare și câte o lecție în clasele I și a II-a), *limba rusă și caligrafia* (cinci lecții în clasa pregătitoare, trei în clasa I și câte două în următorii ani de studiu), *religia* (câte două lecții în primii doi ani de studiu și câte o lecție în ultimii doi ani) și *Principalele legi privind viața cotidiană a țăranilor* (două lecții în clasa a III-a). Unele discipline (Istoria Rusiei, Geografia) erau predate preponderent în clasele pregătitoare și în clasa I, nemaifiind incluse și în programa de studii din clasele a II-a și a III-a, păstrându-se *Religia, Limba rusă, Cântul bisericesc*. Cu părere de rău, conform Înaltei hotărâri din anul 1883, studiile din școlile agricole basarabene nu erau echivalente cu cele din alte școli din Imperiul Rus; cu alte cuvinte, nu știm unde își puteau continua studiile absolvenții. Articolul 26 al hotărârii imperiale din 27 decembrie 1883 [2, p.494] stipula elaborarea și adoptarea unui statut aparte pentru fiecare școală ce urma să fie deschisă în baza hotărârii respective. Astfel, la 30 ianuarie 1901, printr-o hotărâre imperilă [4, p.54-55], asupra celor trei instituții urma să se răsfrângă Așezământul școlii agricole din Mighe [5, p.82], în care se face doar o precizare cu privire la acest aspect: cei care termină studiile primesc atestat (art.10), fără a se specifica instituțiile în care își puteau continua studiile absolvenții acestei școli. Respectiv, nu se face vreo concretizare nici pentru cele trei școli agricole din Basarabia. Din punct de vedere etnic, în școala agricolă din Cucuruzeni, de la deschiderea ei și până la începutul Primului război mondial, și-au făcut studiile 70-80% de români (moldoveni) din numărul total al elevilor. Datele din Tabelul 2 atestă această constatare.

Tabelul 2

Repartizarea elevilor care își făceau studiile la Școala agricolă din Cucuruzeni conform originii etnice (1894-1913)²

Naționalitatea \ Anul	1894	1895	1896	1897	1898	1899	1913
Moldoveni	70,4%	77%	77%	73,25%	78,25%	84%	83,51%
Ruși/velicoruși	16,5%	13,9%	13,9%	17,82%	15,84%	11%	2,19%
Polonezi	9,2%	6,8%	6,8%	2,98%	1,96%	2%	2,19%
Germani	3,7%	1,1%	1,1%	0,99%	0,99%	1%	
Bulgari				1,98%	1,98%	1%	
Armeni				2,98%	0,99%	1%	
Caraiami		1,1%	1,1%				
Ucraineni/maloruși							10,98%
Greci							1,09%

Conform datelor prezentate în Tabelului 3, numărul copiilor de țărani coincidea cu numărul elevilor având origini românești; totuși, nu putem avea deplina certitudine că toți copiii de țărani erau români. Dat fiind faptul că această categorie socială era mai puțin rusificată, țarismul a hotărât să „repare” această „greșală”.

² Tabelul a fost realizat în baza informațiilor din: Бессарабское Губернское Земство. Приложения к Отчету о Действиях Губернской Земской Управы Губернскому Земскому Собранию XXVI очередного созыва. Кишинев: Типография Э.Шлиомовича, 1896; Отчет Гриноуцкой, Пуркарской и Кокорозенской низших сельскохозяйственных школ первого разряда за 1896 год. Кишинев: Типография Э.Шлиомовича, 1897. 607 с.; Отчет о трех низших сельскохозяйственных школах. Кишинев: Типография А.Голденштейна, 1901. 145 с.; Отчет Пуркарской и Кокорозенской низших сельскохозяйственных школ первого разряда за 1895 год. Кишинев: Типография Э.Шлиомовича, 1897. 430 с.; Отчет Кокорозенской низшей сельскохозяйственной школы первого разряда за 1894 год. Кишинев: Типография А.С. Степановой, 1895. 164 с.

Tabelul 3

**Repartizarea elevilor care își făceau studiile la Școala agricolă din Cucuruzeni
conform originii sociale (1893-1913)³**

Originea socială	1893	1894	1897	1898	1899	Originea socială	1903	1905	1907	1910	1911	1913
Țărani	13/43, 33%	40,45%	60,31%	63,61%	56%	Sat	70	81	79	66	70	79
Micburghezi	3/10%	6,26%	12,87%	7,92%	22%	Oraș	10	4	1	19	13	4
Nobili	2/6,66%	12,3%	16,92%	14,64%	9%	Nobili/ Funcționari	9	2	2	6	7	2
Clerici	1/3,33%	2,35%	1,98%	3,93%	3%	Clerici	-	1	1	9	6	
Mici funcționari	4/13,33 %	36,1%	7,92%	9,9%	10%							
Negustori	1/3,33%	2,35%										
Alte origini sociale	6/20%	-					2	2	2	1	1	6
În total	30/100%	100%	85/100%	100%	100%	În total	91	90	85	101	97	91

Disciplina *Istoria* și astăzi constituie un mijloc de formare/influențare a unui cetățean devotat țării. Disciplina *Istoria Rusiei* a constituit un instrument de rusificare a românilor basarabeni. În 1894 la Cucuruzeni existau două clase: una pregătitoare și prima specială. În decursul acestui an în clasa pregătitoare la Istorie au fost studiate așa teme, ca: începuturile Statului Rus, fărâmițarea lui, jugul mongol, înălțarea Moscovei, întărirea puterii dinastiei lui Vladimir cel Mare. La Grinăuți în 1896 erau trei clase: una pregătitoare și primele două speciale. În acest an, în clasa pregătitoare s-a predat *Istoria Rusiei* de la începuturi până la domnia lui Ioan cel Groaznic; în prima clasă specială: *Istoria Rusiei* de la domnia lui Ioan cel Groaznic până la domnia țarului Alexei Mihailovici, iar în clasa a doua specială *Istoria Rusiei* de la domnia lui Alexei Mihailovici până la domnia Ecaterinei a II-a [6, p.13]. Raportul celor trei școli agricole pentru anul 1896 ne permite să completăm subiectele studiate la *Istoria Rusiei*. Pentru prima jumătate de an calendaristic: în clasa pregătitoare s-a studiat: domnia Ecaterinei a II-a (1762-1796), primul război cu Imperiul Otoman (1768-1774), activitatea lui Suvorov (1792-1800), biografia lui Suvorov, victoriile acestuia în luptele cu otomanii, al doilea război cu turcii (1787-1791), cucerirea cetății Ismail, căderea Poloniei [6, p.188]; în clasa I s-a studiat: domnia lui Alexandru I (1801-1825), războiul de apărare a patriei, Napoleon I, apărarea Smolenskului, Kutuzov – învingător asupra lui Napoleon, bătălia de la Borodino (1812), Consiliul de la Fili, războiul popular, retragerea francezilor, detronarea lui Napoleon, Congresul de la Viena (1815) [6, p.189]. În a doua jumătate a anului în clasa I s-a studiat: domnia țarului Mihail Fiodorovici (1613-1645), alegerea ca țar a lui Alexei Mihailovici (1645-1676), Patriarhul Nikon, judecarea lui Nikon, situația Sud-Vestului Rusiei sub polonezi, cazacii, unirea cu Ucraina, denumită în sursele de atunci *Malorossia* (1654), Bogdan Hmelnițki, lupta pentru Ucraina, Petru cel Mare (1682-1725), copilăria lui Petru, alegerea lui ca țar, țărița Sofia [6, p.192]. Însă, în niciuna dintre sursele examinate n-am găsit careva subiecte referitoare la istoria Basarabiei.

³ Tabelul a fost realizat în baza informațiilor din: Бессарабское Губернское Земство. Приложения к Отчету о Действиях Губернской Земской Управы Губернскому Земскому Собранию XXVI очередного созыва. Кишинев: Типография Э. Шлиомовича, 1896; Отчет Кокорозенской низшей сельскохозяйственной школы первого разряда за 1894 год. Кишинев: Типография А.С. Степановой, 1895. 164 с.; Отчет Гриноуцкой, Пуркарской и Кокорозенской низших сельскохозяйственных школ первого разряда за 1896 год. Кишинев: Типография Э. Шлиомовича, 1897. 607 с.; Отчет о трех низших сельскохозяйственных школах. Кишинев: Типография А.Голденштейна, 1901. 145 с.; Отчет Пуркарской и Кокорозенской низших сельскохозяйственных школ первого разряда за 1895 год. Кишинев: Типография Э.Шлиомовича, 1897. 430 с.; Обзор Бессарабской Губернии за 1903 год. Кишинев. Издания Бессарабского Губернского Статистического Комитета, 1904. 163 с.; Обзор Бессарабской Губернии за 1905 год. Кишинев. Издания Бессарабского Губернского Статистического Комитета, 1906. 139 с.; Обзор Бессарабской Губернии за 1907 год. Кишинев. Издания Бессарабского Губернского Статистического Комитета, 1908. 138 с.; Обзор Бессарабской Губернии за 1910 год. Кишинев. Издания Бессарабского Губернского Статистического Комитета, 1910. 214 с.; Обзор Бессарабской Губернии за 1911 год. Кишинев. Издания Бессарабского Губернского Статистического Комитета, 1912. 192 с.

Principalele legi privind viața cotidiană a țăranilor (Главнейшие законы относящиеся до крестьянского быта)⁴ era prevăzută ca disciplină de studiu atât conform hotărârii din 1883 (art.9) [2, p.493], cât și Așezământului școlii agricole din Mighe (art.6) [5, p.82]. În rapoartele anuale prezentate de directorii celor trei școli agricole în fața Adunărilor de Zemstvă Gubernială această disciplină nu se regăsește, apare în schimb *Introducere în drept* (законоведение). La Puracri această disciplină era predată de directorul școlii, E.N. Codreanu, temele abordate fiind: Privire generală asupra evoluției dreptului, Poruncile din Vechiul și Noul Testament ca legi, Dreptul roman, Divizarea legilor, Noțiuni generale despre legile statului rus [6, p.175].

Limba de predare era cea rusă. Conform programei, în patru ani de studii, dintre toate disciplinele, elevii urmau să facă cele mai multe lecții de limba rusă: 5, 3, 2, 2, respectiv, în clasele pregătitoare I, II și III. Chiar și așa, copiii țăranilor moldoveni nu cunoșteau limba rusă. În darea de seamă pentru anul 1895 directorul școlii din Cucuruzeni susținea că la alegerea unei sau alte metode de predare se ține cont de nivelul de dezvoltare al elevilor. Alegerea metodei se complică prin faptul că copiii țăranilor din Basarbia vorbesc doar în limba moldovenească și destul de rău asimilează cunoștințele când li se predă în limba rusă. Inițial, toate eforturile erau depuse spre a-l motiva pe elev să aibă o atitudine conștiincioasă față de disciplină, prin două-trei discuții cu el. Pentru o studiere mai aprofundată li se solicitau răspunsuri în scris, fapt ce-i responsabiliza mai mult. Corectarea răspunsurilor în clasă și citirea celor mai bune, dar și a celor rele, a adus rezultate. În anumite zile, elevii cu diferite niveluri de pregătire erau chemați să-și pună reciproc întrebări, sub îndrumarea profesorului. Aceasta a adus rezultate foarte bune: a început să le placă disciplina și o învățau mai ușor [7, p.42]. Exact aceeași informație a fost prezentată și în raportul din anul următor [6, p.510-511]. În raportul pentru anul 1900 I.Chircorov, directorul școlii din Cucuruzeni, recunoștea că, contrar prevederilor programei, a fost necesar de a majora numărul de ore la limba rusă, dat fiind faptul că rușii alcătuiesc doar 11%, restul sunt moldoveni, care cunosc foarte slab această limbă. Din același motiv, în clasele inferioare erau predate teme mai ușoare [8, p.13]. În anul 1899, din cele 217 lecții ținute în clasa pregătitoare limbii ruse i-au revenit 68 de ore, ceea ce constituia puțin peste 31% [8, p.12].

Astfel, în baza exemplurilor invocate mai sus putem conchide că unul dintre scopurile de bază ale deschiderii celor trei școli agricole – la Grinăuți, Cucuruzeni și Purcari – a fost cel de deznaționalizare, cei vizați fiind copiii de țărani. Normele legale cu privire la funcționarea celor trei instituții nu prevedeau condiții speciale de înmatriculare. Practica a demonstrat însă că prioritate se acorda copiilor de țărani; toate disciplinele erau predate în limba rusă, ceea ce reprezenta o metodă de rusificare a acestora. Un rol important în acest proces revenea disciplinelor: *Istoria Rusiei, Limba rusă și caligrafia, Religia, Introducere în drept*. Deși a fost majorat numărul de ore la disciplina *Limba rusă*, fiind utilizate metode care să contribuie la o însușire mai bună a acestei limbi, eforturile s-au dovedit a fi zădărnice, fiindcă după 10 ani de funcționare a celor trei instituții problema necunoașterii limbii ruse de către elevi persista.

Referințe:

1. Arhiva Națională a Republicii Moldova, Fond 65, Inventar 1, Dosar 991.
2. *Полное собрание законов Российской Империи. Собрание Третье. Том III (1883 г.). Санкт-Петербург: Государственная типография, 1886. 998 с.*
3. Arhiva Națională a Republicii Moldova, Fond 2, Inventar 1, Dosar 8861.
4. *Полное собрание законов Российской Империи. Собрание Третье. Том XXI, Отделение 1, 1901 г. Санкт-Петербург: Государственная типография, 1903. 1295 с.*
5. *Полное собрание законов Российской Империи. Собрание Третье. Том XVI, Отделение 1, 1896 г. Санкт-Петербург: Государственная типография, 1899. 1179 с.*
6. *Отчет Гринуцкой, Пуркарской и Кокорозенской низших сельскохозяйственных школ первого разряда за 1896 год.* Кишинев: Типография Э.Шлиомовича, 1897. 607 с.
7. *Отчет Пуркарской и Кокорозенской низших сельскохозяйственных школ первого разряда за 1895 год.* Кишинев: Типография Э.Шлиомовича, 1897. 430 р.
8. *Отчет о трех низших сельскохозяйственных школах.* Кишинев. Типография А.Голденштейна, 1901. 145 с.

Prezentat la 13.02.2017

⁴ Traducerea noastră.